

Увогуле назоўнікі з фармантам *-асць / -осць* у некаторых семантычных групах адчулі ўплыў з боку аналагічных аднакаранёвых назоўнікаў з іншымі фармантамі, асабліва з фармантамі *-ін-я / -ын-я, -ат-а, -ств-а*, што і прывяло або да поўнага іх выцяснення або да істотнага звужэння ў літаратурнай мове. Шэраг адцягненых назваў, якія абазначалі якасці-велічыні (*великасць, високасць, глыбокасць, грубасць, шырокасць*), выцесніліся больш распаўсюджанымі назвамі з больш прадуктыўным фармантам (*велічыня, вышыня, глыбіня, таўшчыня, шырыня*). Параўн. таксама: *чистасць / чистосць* і *чыстата, чысціня; гарачасць* і *гарачыня; добрасць* і *дабрата, дабрыня*. Адною з прычын такой замены магло быць узмацненне ў беларускай мове назоўнікаў з “народнымі” фармантамі, якімі і былі *-ін-я / -ын-я, -ат-а* ў процілегласць кніжнаму *-асць / -осць*.

Заклучэнне. Большая частка адцягненай лексікі (каля 70%) з фармантам *-асць / -осць*, выяўленай у кітабе XIX ст., замацавалася ў слоўніку галоўным чынам сучаснай беларускай літаратурнай і часткова – народна-дыялектнай мовы.

Рух слоўнікавага складу адцягненых назваў на момант стварэння кітаба быў абумоўлены найперш пранікненнем дастаткова вялікай групы паланізмаў і ў меншай ступені выкарыстаннем беларускіх новаўтварэнняў.

Змяненне слоўнікавага складу ў напрамку да нашых дзён звязана як са стратай польскіх запазычанняў і вузкадыялектных лексем, так і са зменамі ў структуры семантыкі адцягненых назоўнікаў, у прыватнасці з архаізацыяй аднаго ці некалькіх значэнняў мнагазначнага слова.

Разрад адцягненых назоўнікаў з фармантам *-асць / -осць* скараціўся пад уплывам аналагічнай (аднакаранёвай) лексікі з іншымі, больш прадуктыўнымі фармантамі.

ПРОЯВЛЕНИЕ ЯЗЫКОВОЙ ТЕНДЕНЦИИ ДВИЖЕНИЯ К АНАЛИТИЗМУ В РУССКОЙ УСТНОЙ ПУБЛИЧНОЙ РЕЧИ

*Л.П. Новикова
Витебск, ВГУ имени П.М. Машерова*

Изучение норм в отдельных разновидностях и подсистемах литературного языка, соотношения в речевой практике узуса и кодифицированной нормы остается перспективным в современной русистике. К числу важнейших, но малоисследованных в Беларуси относится проблема нормативности русской устной публичной речи, занимающей важнейшее место в современном коммуникативном пространстве и являющейся в настоящее время нормообразующей основой литературного языка.

Как подчеркивает О.А. Лаптева, «кодифицированная норма находится в условиях устной речи в колебательном состоянии», что и является основой языковой эволюции [1, 58]. При распространении в устной публичной речи образованных слоев общества нормативные нарушения, в большинстве случаев не влияя на адекватное восприятие смысла, ведут к складыванию определенных тенденций, расшатывающих действующую систему кодифицированных норм, а также служат образцом речевого выражения для всего народа.

Цель нашего исследования – выявление языковых тенденций в русской устной публичной речи жителей г. Витебска.

Материал и методы. Материалом исследования послужили сделанные нами записи фрагментов интервью жителей г. Витебска с высшим образованием в региональных выпусках новостей (телеканалы «Скиф», «Беларусь-1», «Беларусь 2») и на различных собраниях, конференциях и заседаниях. В целом в ходе исследования проанализированы фрагменты русской устной публичной речи 153 респондентов. Общий объем фактического материала составляет 14 109 знаменательных и служебных слов. Основными методами исследования являются метод анализа персонифицированных текстов, метод лингвистического описания, а также количественный метод.

Результаты и их обсуждение. Следует отметить, что в условиях фразы клитики (предлоги, союзы, частицы и т. д.) в случае семантической маркированности, возникающей при эмфатическом, контрастивном или сопоставительном выделении, могут получать ударение, что часто используется именно в публичной речи как риторический прием.

Просодическая сторона речи представлена в исследовании главным образом словесным ударением. В нашей транскрипции материала исследования служебные слова, характеризующиеся отчетливой ударностью, оформлены как отдельные фонетические слова. Как отмечает М.Л. Каленчук, звуковое оформление русских предлогов во многом обусловлено «их стремлением быть оформленными как самостоятельное фонетическое слово», что связано с тенденцией, отмечаемой в русском языке на современном этапе, – движение к аналитизму в морфологии [2, 230].

Приведем примеры ударных служебных слов, выявленные в процессе анализа материала: *обращаться за медицинской помощью* [ʌбрʌш: 'ац:ъ зă м'эд'ицѳнскѳй пómъш: 'йу] (главный врач, 12.01.12, «Скиф»), *сократилось на четыре тысячи триста человек* [сѳкрʌт'иʎс' нă чѳтыр'ь тѳш:ы тр'иств чѳл'в'эк] (служащий в облисполкоме, 26.01.12, «Беларусь 1»), *составления акта о причинах залития* [сѳств'вл'эн'иѳь актъ ó: пр'ич'и́нъх з'л'ит'иѳь] (главный инженер, 18.10.12, «Беларусь 2»), *по инициативе учреждения образования* [пó ин'ицѳ'и́т'и́в'ь уч'р'иѳд'эн'иѳь ʌбрѳз'вл'ан'иѳь] (начальник отдела призыва, 12.03.12, «Скиф»), *у двухсот девяноста граждан* [у́ двѳхсót д'ѳв'инóствъ грăждѳн] (служащий в налоговой службе, 21.03.12, Беларусь-1) и т.д. Как видно из представленных примеров, ударными могут становиться различные предлоги.

В целом служебные слова обладают регулярной ударностью у 87% респондентов, что обусловлено тенденцией движения к аналитизму, которую отмечают на морфологическом уровне исследователи русской устной публичной речи на территории России.

Закключение. Таким образом, русская устная публичная речь в близкородственной двуязычной среде г. Витебска характеризуется той же тенденцией, что и указанная речь в монолингвальном русскоязычном социуме: движение к аналитизму.

Список литературы

1. Лаптева, О. А. Живая русская речь с телеэкрана: Разговорный пласт телевизионной речи в нормативном аспекте / О. А. Лаптева. – М.: Издательство ЛКИ, 2007. – 520 с.
2. Каленчук, М. Л. Особенности произношения русских предлогов / М. Л. Каленчук // Язык в движении: К 70-летию Л. П. Крысина: сб. ст. / под ред. Е. А. Земской, М. Л. Каленчук. – М., 2007. – С. 224–230.

ПРАБЛЕМА ГЕРОЯ НОВАГА ЧАСУ Ў БЕЛАРУСКАЙ ДРАМЕ КАНЦА 1940-х ГАДОЎ

В.Ф. Падстаўленка
Віцебск, ВДУ імя П.М. Маішэрава

На кожным этапе літаратурнага развіцця адбываецца пошук новых ідэйна-мастацкіх каардынат, і адну з цэнтральных пазіцый у гэтым працэсе займае стварэнне канцэпцыі “героя новага часу”. Сам канцэпт *героя* і паняцце *гераічнага*, захоўваючы канстантнасць, канкрэтна мадэліруюцца ў адпаведнасці з пэўнай эпохай ці агульназначнай для сусветнай супольнасці падзей. Прыкладам апошняй для беларускіх твораў ХХ стагоддзя сталі акалічнасці Вялікай Айчыннай вайны.

Мэта артыкула – на прыкладзе п’есы “Канстанцін Заслонаў” А. Маўзона выявіць ідэйна-мастацкую спецыфіку раскрыцця праблемы *героя новага часу* ў нацыянальнай драматургіі канца 1940-х гадоў.

Матэрыял і метады. Матэрыялам даследавання ў артыкуле з’яўляецца твор “Канстанцін Заслонаў” названага беларускага пісьменніка. Асноўнымі для навуковага аналізу абраны прыёмы канкрэтна-гістарычнага, структурна-тыпалагічнага і дэстрыптыўнага метадаў.

Вынікі і іх абмеркаванне. У сістэме айчыннай драматургіі сярэдзіны 1940-х – пачатку 1950-х гадоў сярод розных жанравых мадыфікацый (сатырычная камедыя, лірычная камедыя, вытворчая п’еса і інш.) дамінуе гераічная драма. Дадзеная з’ява была дэтэрмінавана неабходнасцю фактуальна ўзважанага падыходу да вышэйадзначаных падзей нядаўняй гісторыі з захаваннем іх выразнай ідэалагічнай маркіроўкі і апалагетычнага стаўлення да савецкай рэчаіснасці. Актуалізацыя гераічнай драмы акрэслілася і ў выніку ўласналітаратурных імператываў. Маючы свой папярэдні досвед практычнага партыкулярнага выяўлення і атрымаўшы глабальны факт для мастацкага асэнсавання, жанравая мадыфікацыя гераічнай драмы прагрэсіруе, прэзентуючы поліварыянтныя формавыя мадэлі.